

EKONOMSKA KRIZA I JAČANJE KONKURENTNOSTI PREDUZEĆA U PODUNAVSKOM REGIONU

ECONOMIC CRISIS AND STRENGTHENING THE COMPETITIVENESS OF COMPANIES IN THE DANUBE REGION

MSc Jovan Rudež, asistent²⁹

Sadržaj: *Razvoj tržišne ekonomije može se ubrzati prilivom sredstava kroz investicije u nova preduzeća, dokapitalizaciju postojećih preduzeća i konsolidaciju finansijskog sistema, čime bi se jačala njihova konkurentnost. Velike razlike u nivou razvijenosti među oblastima Srbije ispoljavaju se i kroz indikatore poslovne demografije. Veće mogućnosti za zasnivanje novih poslova imaju potencijalni preduzetnici u razvijenijim oblastima. Analiza rezultata će ukazati na razlike, kao i gde je mesto Podunavskog regiona.*

Ključne reči: *ekonomska kriza, konkurentnost, Podunavski region*

Abstract: *The development of the market economy can be accelerated with the inflow of funds through investments in new companies, recapitalization of the existing companies and the consolidation of the financial system, which would strengthen their competitiveness. Large differences in development among the regions of Serbia are manifested through indicators of business demography. Greater opportunities for establishing new businesses have potential entrepreneurs in more developed areas. Analysis of the results will indicate the differences as well as place where the Danube region is.*

Key words: *economic crisis, competitiveness, Danube region*

1. UVOD

Tranzicija u Srbiji otpočela je 2000-te godine kada su se stekli osnovni preduslovi za njeno sprovođenje. Liberalizacija trgovinskih odnosa i kapitalnog bilansa omogućila je integrisanje ekonomskog sistema Srbije u međunarodne finansijske i robne tokove. Započete promene u domenu ekonomije, iako su pod dejstvom mnogobrojnih faktora koji na njih imaju amortizaciono dejstvo, poprimile su karakter ireverzibilnih procesa. Naime, reforma ekonomskog sistema se teško može vratiti na startnu poziciju, već se pre može govoriti o njenom kolebljivom tempu i instrumentima makroekonomske politike, koji često treba da uspostave balans između dijametralno suprotstavljenih ekonomskih ciljeva.

Iako je u svakoj zemlji mikroekonomski sektor izvor privrednog rasta postavlja se pitanje da li i kako on može uspešno da funkcioniše u zemlji koja nema definisane i razvijene osnovne elemente i postulate pravne države i tržišne ekonomije. Upravo reforme političkih i državnih institucija, zatim pravne reforme (posebno u domenu radnog zakonodavstva, intelektualne svojine, prava konkurencije), neefikasno sudstvo, nerazvijena tržišta (posebno finansijska), nezavršeni procesi restrukturiranja i privatizacije velikih i javnih preduzeća, neadekvatna fizička infrastruktura i neuspešno uspostavljeni institucionalno-pravni okviri za suzbijanje

---

²⁹ Visoka poljoprivredna škola, Šabac

korupcije – predstavljaju kamen spoticanja Srbije na putu konkurentnosti i održivog privrednog razvoja, prema oceni mnogih međunarodnih institucija.

2. RAZVOJ I POLITIKA ZAPOSŁJAVANJA

Od suštinskog značaja za strategiju i politiku zapošljavanja je razvoj i unapređenje ljudskog kapitala. Podizanje kvaliteta radne snage kroz obrazovanje i obuke i socijalno uključivanje pojedinaca i grupa koje se nalaze u stanju socijalne isključenosti doprineće ekonomskom i socijalnom razvoju Republike Srbije. [2]

U ekonomskoj teoriji, ali i u savremenoj praksi, poznato je: ako se ukupni kapital, kao proizvodni potencijal, uslovno podeli na *prirodni* (K_p) i *čovekom stvoreni* – fizički i intelektualni (K_h), neophodno je da ukupna zaliha kapitala (K_p+K_h) ne opada tokom doglednog vremena. [3] Očigledan uslov za to je da se obezbedi izvestan stepen supstitucije između različitih oblika kapitala, odnosno da se neminovno smanjivanje prirodnog kapitala nadomesti povećanjem raspoloživog humanog, a pre svega intelektualnog kapitala. To se, dakle, može postići samo povećanjem primene već stečenih i novih znanja i najbolje savremene proizvođačke prakse, odnosno korišćenjem resursa ukupnog naučno-tehničkog i kulturnog potencijala. Naime, tranzicija ekonomije podrazumeva značajniju primenu znanja, inovacija i novih tehnologija, što uključuje brojne reforme u oblasti obrazovanja, nauke, naučno-istraživačkih institucija i konsaltinga. [4]

Jovan Rudež

Rođen u Smederevskoj Palanci, gde i danas živi. Student doktorskih studija na "Fakultetu za ekonomiju i inženjerski menadžment", Univerzitet privredna akademija, Novi Sad. Radi kao asistent, za užu naučnu oblast: "Ekonomija i finansiranje", Visoka poljoprivredna škola strukovnih studija – Šabac, od 2014. god.

Na slabije investiranje u Podunavskom okrugu utiču mnogi faktori, a pre svega, visoki komercijalni i nekomercijalni rizici, spora ekonomska tranzicija i nerazvijene institucije koje u praksi garantuju prava koja proizilaze iz privatne svojine i ugovora. Srbija mora da se zaokruži u teritorijalnom, statusnom i ekonomskom smislu, kao i da okonča privatizaciju preduzeća koja je osnovna poluga afirmacije tržišne ekonomije. Unapređenje uslova poslovanja u Podunavskom okrugu zahteva da se izvori konkurentnosti pomeraju ka efikasnom tržištu i sposobnosti zarade na postojećoj tehnologiji, odnosno fokus privrede trebalo bi pomerati sa fizičkih resursa ka znanju. Uočljivo je da je neophodno adekvatno preduzetničko znanje i inovirane menadžerske sposobnosti i veštine.

Prema Popisu iz 2011. godine u Podunavskoj oblasti je evidentirana sledeća struktura stanovništva prema školskoj spremi (tabela 1):

Tabela 1. Stanovništvo staro 15 i više godina prema školskoj spremi, po Popisu 2011.

Region Oblast Grad – opština	Ukupno	Bez školske spreme	Nepotpuno osnovno obrazovanje	Osnovno obrazo- vanje	Srednje obrazovanje	Više obrazovanje	Visoko obrazovanje	Nepoznato
Podunavska oblast	169.857	4.788	22.589	41.960	81.802	7.790	10.125	803
Velika Plana	35.093	1.100	5.709	9.340	15.991	1.296	1.456	201

Smederevo	91.562	2.573	10.176	22.532	45.248	4.482	6.140	411
Smederevska Palanka	43.202	1.115	6.704	10.088	20.563	2.012	2.529	191

Izvor: Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2013., Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>

Nedostatak kvalifikovane radne snage (što se iz tabele jasno vidi) koja bi odgovarala zahtevima poslodavaca, tj. deficit kompetencija i radnih veština, karakteristika je radne snage ne samo u Podunavskom okrugu, Republici Srbiji, već i u većini zemalja članica EU. Prema Nacionalnoj strategiji zapošljavanja za period 2011–2020. godine, ključni izazovi u obrazovnoj politici ogledaju se pre svega u nedovoljnoj usaglašenosti strategija zapošljavanja, obrazovanja i naučno-tehnološkog razvoja, nedostatka zakonske regulative u oblasti obrazovanja odraslih, povezivanja formalnog i neformalnog obrazovanja, problema nepostojanja institucija u skladu sa potrebama standarda kvaliteta obrazovanja odraslih. [2]

Programe obuka treba prilagođavati potrebama poslodavaca, kao i potrebama pojedinaca u cilju povećanja kompetentnosti. Posebno je potrebno raditi u pravcu promovisanja preduzetništva i preduzetničkog učenja i obrazovanja. Podrška se ogleda u pružanju konsultantskih usluga, kao i na podsticanju samozapošljavanja kroz kontinuirano preduzetničko osposobljavanje i obuku. U tom smislu javlja se neophodnost izrade zajedničke strategije razvoja preduzetničkog obrazovanja, čiji je osnovni cilj povećanje samozapošljavanja u Republici Srbiji. [2]

3. RESTRUKTURIRANJE PREDUZEĆA I KREIRANJE NOVOG SEKTORA PODUNAVSKOG OKRUGA

Preduzeća Podunavskog okruga moraju da izvrše značajne promene da bi izašla iz ekonomske krize. U praksi se javlja svojevrsni „kadrovski paradoks”. Naime, u većini preduzeća Podunavskog okruga je neophodno izvršiti kadrovsko restrukturiranje koje uglavnom podrazumeva smanjivanje broja zaposlenih, a istovremeno imaju malo adekvatnih stručnih kadrova. Istovremeno, poslodavci bi rado zaposlili kvalitetne visokoobrazovane kadrove jer iz iskustva znaju da su potencijalne koristi njihovog angažovanja veće od rashoda za njihove plate.

Restrukturiranje preduzeća Podunavskog okruga je posledica zakasnelog reagovanja i prilagođavanja promenama. Suština restrukturiranja preduzeća u Podunavskom okrugu je u povećanju spoljne i unutrašnje konkurentnosti kroz otvaranje prema međunarodnom tržištu i pospešivanje stvaranja novih malih i srednjih preduzeća. Transformacioni procesi preduzeća u periodu tranzicije imaju delikatne ishode, koji se ogledaju u gašenju poslova i otpuštanju zaposlenih. Pored privatizacije, tranziciju prati i "tranzicioni šok" koji se manifestuje kroz pad poslovne aktivnosti i cenovni pritisak. Prema procenama eksperata Svetske banke potrebno je da se 40% nacionalnog dohotka stvara u *novom sektoru* kako bi se anulirali negativni efekti tranzicionog šoka.

U sektoru agro biznisa, edukacija i savetodavstvo predstavljaju značajne faktore modernizacije poslovanja. U prilog ovoj konstataciji treba navesti potvrđenu činjenicu da ulaganje u savetodavstvo (i poljoprivredna istraživanja) donosi oko 40% prosečne stope zarade, što je "mnogo više nego druge investicije u poljoprivrednom razvoju". [5]

Steeve Goss, konsultant Evropske agencije za rekonstrukciju i Ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu RS, ističe da su dobra obuka i saveti poljoprivrednim proizvođačima najbitniji i najkorisniji način podrške od strane države.

4. KREIRANJE I GAŠENJE POSLOVA PO REGIONIMA

Preuzimanje preduzeća od strane inostranih investitora je, po pravilu, dovodilo do značajne redukcije broja zaposlenih. Međutim, nakon sprovedenih promena, investicionih ulaganja i osposobljavanja preduzeća za konkurentno poslovanje na svetskom tržištu, zapaža se tendencija porasta zaposlenih i u ovim preduzećima. [6]

U Podunavskom okrugu na 1.000 stanovnika evidentira se 185 zaposlenih, dok je prosek za Republiku Srbiju 240 zaposlenih (u Beogradskom regionu 341). Očigledno, postoje značajne regionalne asimetričnosti u regionalnoj zaposlenosti.

Tabela 2. Zaposleni, godišnji prosek, [7] 2012. godina

Region Oblast Grad – opština	Ukupno zaposleni [8]	Zaposleni u pravnim licima (privredna društva, preduzeća, ustanove, zadruga i druge organizacije) [9]	Privatni preduzetnici (lica koja samo stalno obavljaju delatnost) i zaposleni kod njih	Broj zaposlenih na 1000 stanovnika	
				Ukupno	Zaposleni u pravnim licima
REPUBLIKA SRBIJA	1.727.048	1.341.114	385.934	240	186
Beogradski region	566.807	468.706	98.101	341	282
Podunavska oblast	36.596	26.947	9.649	185	136
Velika Plana	7.212	4.449	2.763	178	110
Smederevo	21.228	16.138	5.090	197	150
Smederevska Palanka	8.157	6.361	1.796	164	128

Izvor: Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2013., Zaposlenost i zarade, Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/>

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku RS, u Podunavskom okrugu je u 2012. godini registrovano ukupno 36.596 zaposlenih lica (Tabela 2). Pri tome, 26.947 zaposlenih u pravnim licima (privredna društva, preduzeća, ustanove, zadruga i druge organizacije) i 9.649 privatnih preduzetnika (lica koja samostalno obavljaju delatnost) i zaposlenih kod njih.

Takođe, velike razlike u nivou razvijenosti među oblastima Srbije ispoljavaju se i kroz indikatore poslovne demografije. [10] Veće mogućnosti za zasnivanje novih poslova imaju potencijalni preduzetnici u razvijenijim oblastima. Analiza rezultata ukazuje, da u tom kontekstu prednjače Grad Beograd (11.939 ili 28,7% svih novoosnovanih firmi u 2011. godini) i Južno-bačka oblast (4.291 ili 10,8%). U ovim regionima su i veće mogućnosti za preživljavanje i razvoj započetih poslovnih aktivnosti, pa je i stopa preživljavanja viša (66,0% i 64,0%, respektivno). Nasuprot tome, u Pirotskoj oblasti registrovana je tek 371 novoosnovana firma ili 0,9% njihovog ukupnog broja u Srbiji u 2011. godini, dok je u istoj godini ugašen 421 privredni subjekt. Neto efekat je najveći u Gradu Beogradu gde je i najviša stopa preživljavanja (2/3 osnovanih privrednih subjekata). Istovremeno, u Podunavskoj oblasti je registrovano 968 novih firmi ili 2,3% njihovog ukupnog broja u Srbiji. Međutim, u istoj godini u Podunavskoj oblasti je ugašen 1.291 privredni subjekt, a stopa preživljavanja iznosila je 61,2%.

Tabela 3. Bruto i neto stope kreiranja i gašenja poslova po regionima u procentima, 2011. godina

Region	Bruto stopa kreiranja poslova	Bruto stopa gašenja poslova	Neto stopa kreiranja poslova (+/-)
Beogradski region	7,00	4,93	2,07
Region Južne i Istočne Srbije	7,05	5,46	1,59
Region Kosova i Metohije	0,00	0,00	0,00
Region Šumadije i Zapadne Srbije	7,50	5,25	2,25
Region Vojvodine	8,52	6,51	2,02
Ukupno:	7,45	5,42	2,03

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje, Anкета poslodavaca, 2012.

Najvišu bruto stopu kreiranja poslova u 2011. godini imao je region Vojvodine. Međutim, u ovom regionu je istovremeno ostvaren i najveći odliv zaposlenih, tako da je naizgled značajan rast zaposlenosti doprineo stopi novoootvorenih poslova od 2,02 odsto, što otprilike odgovara nivou republičkog proseka. [11] Prema istom izvoru, Beogradski region je imao najniže bruto stope kreiranja i gašenja poslova, tako da je neto stopa kreiranja poslova iznosila 2,07 odsto, što je nešto više od prosečne neto stope kreiranih poslova u Republici Srbiji. U regionu Šumadije i Zapadne Srbije ocenjena je najviša neto stopa kreiranja poslova, koja iznosi 2,25 odsto u 2011. godini, te bi to mogao biti važan indikator oporavka regionalnih ekonomija. Međutim, u regionu Južne i Istočne Srbije je ostvarena najniža neto stopa kreiranja poslova od 1,59 (Tabela 3).

Tabela 4. Oblasti sa najvećim i najmanjim učešćem dugotrajno nezaposlenih u ukupnom broju nezaposlenih lica u okrugu na kraju 2012. godine

Oblast	Učešće	Oblast	Učešće
Raška	75,42%	Srednjobanatska	53,74%
Jablanička	72,39%	Severnobačka	54,79%
Rasinska	71,53%	Beogradska	56,41%
Pomoravska	71,36%	Podunavska	57,92%
Toplička	70,54%	Braničevska	58,56%

Izvor: Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2012. godinu, Beograd, mart 2012, str. 10.

Najveće učešće nezaposlenih koji traže zaposlenje preko 12 meseci (dugoročna nezaposlenost – Tabela 4), zabeleženo je u Raškoj oblasti (75,42%), Jablaničkoj (72,39%), Rasinskoj (71,53%), Pomoravskoj (71,36%) i Topličkoj oblasti (70,54%), dok je najmanje učešće dugotrajne nezaposlenosti zabeleženo u Srednjobanatskoj (53,74%), Severnobačkoj (54,79%), Beogradskoj oblasti (56,41%), **Podunavskoj (57,92%)** i Braničevskoj oblasti (58,56%). [12]

Dakle, posmatrani Podunavski region se nalazi u sredini tabele u donjem delu, bar kada je ovaj pokazatelj u pitanju. Ovo govori, da stanje ovog okruga ipak nije toliko loše i da je moguće dalje napredovanje i jačanje konkurentnosti preduzeća većim angažovanjem svakog pojedinca, čime bi se direktno uticalo i na brže nalaženje rešenja za izlazak iz ekonomske krize, kako u ovom okrugu, tako i u celoj zemlji.

5. ZAKLJUČAK

Srbija se nalazi u centralnoj fazi tranzicije koja bi trebalo da predstavlja radikalni zaokret i pravu prekretnicu u budućem razvoju domaće ekonomije i njenih aktera. Razvoj tržišne ekonomije može se ubrzati prilivom sredstava kroz investicije u nova preduzeća, dokapitalizaciju postojećih preduzeća i konsolidaciju finansijskog sistema, čime bi se jačala

njihova konkurentnost. Međutim, mnoga preduzeća u Srbiji imaju nepovoljne poslovne performanse koje se manifestuju kroz opadanje tržišnog učešća i rentabiliteta, povećanje zaduživanja, neadekvatno investiranje i povećan obim novih poslovnih poduhvata na račun primarnog posla.

Uočljivo je da u poslovanju preduzeća u Podunavskom okrugu, u uslovima ekonomske krize, postoje razni gepovi koji se mogu eliminisati novim pristupom koji podrazumeva krupne promene, koje su fokusirane na uspostavljanje novog odnosa prema poslovnom ambijentu i jačanju konkurentnosti. Makroekonomski pokazatelji investicionih kretanja u Srbiji ukazuju na pozitivna kretanja investicija, ali i na još uvek nedovoljan ukupan nivo investiranja. Na slabije investiranje utiču mnogi faktori, a pre svega, visoki komercijalni i nekomercijalni rizici, spora ekonomska tranzicija i nerazvijene institucije koje u praksi garantuju prava koja proizilaze iz privatne svojine i ugovora.

REFERENCES

- [1] Visoka poljoprivredna škola, Šabac, jovan.rudez@gmail.com
- [2] Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011–2020. godine, „Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08 i 16/11, str. 24., str.19., str.27.,
- [3] Milanović, M., Stevanović, S., Đorović, M. (2008) *Razvojne prednosti i elementi beogradske agrarno-ruralne multifunkcionalnosti*, International Scientific Meeting: *Multifunctional Agriculture and Rural Development III – rural development and (un)limited resources*, 4-5th December 2008, Faculty of Agriculture in Zemun – Belgrade, knjiga 2, str. 83-89.
- [4] Cvijanović D. (2009) *System of Education, Scientific-Research and Consulting Work in Agriculture of Serbia*, 113th Seminar of the European Association of Agricultural Economists (EAAE) – *The role of knowledge, innovation and human capital in multifunctional agriculture and territorial rural development*, Institute of Agricultural Economics, Belgrade. December, 9th-11th 2009. Belgrade, Serbia, pp 61-72.
- [5] Van den Ban, A.W., Hawkins, H., S. (1996) *Agricultural Extension*, Blackwell Science, UK, pp. 13.
- [6] Djankov, S. (2000) *Enterprise Restructuring in Transition: A Quantative Survey*, World Bank Working Paper, pp. 33.
- [7] Godišnji prosek izračunat je na bazi dva stanja: 31.03. i 30.09.
- [8] Obuhvaćeni su zaposleni u pravnim licima (privredna društva, preduzeća, ustanove, zadruge i druge organizacije), privatni preduzetnici (lica koja samostalno obavljaju delatnost) i zaposleni kod njih.
- [9] Uključeni su i zaposleni u malim privrednim društvima (do 50 zaposlenih), koji nisu obuhvaćeni redovnim polugodišnjim istraživanjem, a koji su dobijeni ocenom iz Ankete za dopunu polugodišnjeg istraživanja o zaposlenima.
- [10] Ministarstvo finansija i privrede, Ministarstvo regionalnog razvoja i lokalne samouprave, Nacionalna agencija za regionalni razvoj, (2012) *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2011. godinu*, Beograd, str. 22.
- [11] Analiza tržišta rada i prognoziranje potreba na tržištu rada u Republici Srbiji, Nacionalne službe za zapošljavanje, USAID, Beograd, Septembar 2012., str. 27.
- [12] Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2012. godinu, (2012) Beograd, str. 10.